

MALEREN HANS SCHÜTTE FRA ODENSE

Af *Sven Arnvig*

Odense husede i 1600-tallet flere udmærkede malere, blandt hvilke Antoni Clement, der malede Dronning Sophies anetavle i Nykøbing F. domkirke, og *Hans Schütte* indtog en særlig fremragende plads, Clement først i 1600'erne, Schütte i århundredets midte. Hans Schütte er kendt af navn, fordi han har signeret flere epitafie-malerier. Derimod har man hidtil savnet konkrete oplysninger om hans person, og disse oplysninger har jeg under mit arbejde med billedskæreren Anders Mortensen, da jeg flere Gange stødte paa Hans Schüttes navn, sat mig for at finde frem. De sædvanlige „huller“ i arkivmaterialet har vanskeliggjort opgaven, saa det desværre ikke er udtømmende, hvad der har kunnet findes.

Navnet paa maleren staves sjældent ens. Han har selv signeret sine arbejder forskelligt, og desuden staves navnet paa flere måder i protokoller og dokumenter. Den almindeligste signatur er Hans Schütte. Det skal formentlig udtales Skytte, eftersom de offentlige protokoller i Odense kalder ham Skutte.

I 1607 findes i Odense en mand, som hedder Lauritz Olufsen, boende i 7. rode.¹ I 1624 kaldes hans Lauritz Skøte, 1626 Lauritz Skøtte og 1633 henholdsvis Laur. Skütte og Lauritz Skøt. I en mandtal- og husmønstringsliste fra 20. august 1635 kaldes han Lauritz Skjøtte, og lige ved Siden af ham staar Hans Olufsen, om hvem det hedder „*ingen Borger*“. Året efter, den 26. november 1636, betaler „*Lauritz Malers Broder Hans Maler*“ 3 Rdl. i borgerskabspenge² og råder således bod på, at han året forud var „*ingen Borger*“. Hans broder Lauritz må være død kort efter 20. august 1635, idet han ikke findes i senere skattelister. Hans moder døde i 1642, hvad vi ser af,

at der i kærnerregnskabet under 19. oktober 1642 står: *Ringet med Stormklokken for Hans Malers Moders Lig*.³ Der findes i disse år ingen anden Hans Maler i Odense.

Der er ingen grund til at tvivle på, at vor maler har heddet Hans Olufsen Schütte.

Hans Schütte var en velstående mand, da han havde boet nogle år i Odense. I 1657, da han har været med til at foretage en taxering til landehjælpen⁴ og har både underskrevet og sat segl under, er han opført, i 5. rode, med: *550 Rdr. af en Gaard, 280 Rdr. af en Gaard, 10 Rdr. 1½ Ort, 366 Rdr. 4 Sk. Børnepenge paa Rente, 11 Rdr., Handel og anden Formue 14 Rdr.*

Hans Schütte var gift med Margrethe Christensdatter, som døde i begyndelsen af 1646, hvorefter Hans Schütte skiftede⁵ med sin datter Ingeborg, der som part af boet fik 560 sletdaler 1 mark 9 skilling. Datteren må have været ganske lille ved moderens død. Det hedder i skiftetbrevet, dat. 16. april 1646, at „*Hans Skutte Maler*“ skal „*opføde og fremdrage*“ datteren til hendes 16. år. Når han i 1657 er opført med de nævnte 366 rdr. 4 sk. børnepenge på rente, kan man gå ud fra, at Ingeborg i 1657, da der var gået 11 år siden moderens død, endnu ikke var fyldt 16 år.

Der er flere andre beviser på Hans Schüttes velstand og på, at han var en fremtrædende borger i Odense by. Således var han i 1658 den ene af to rodemestre for 5. rode, da brandskatten til svenskekongen gjordes op.⁶ Han svarer 122 rdr. 1 mk. som sin part af brandskatten, men kommer til at staa i restance med 65 rdr. 1 mk. Det var et stort skattebeløb, han maatte udrede, men det svarer i størrelse til, hvad han til andre tider betaler, f. ex. i henhold til en taxering af 28. august 1662,⁷ hvilken taxering han selv har været med til at foretage og har underskrevet HS, med en rystende hånd, vidt forskellig fra taxeringen i 1657.

I flere af datidens regnskaber findes omtale af Hans Schütte. Således oplyser kærnerregnskaberne,⁸ at han i 1642 og 1643 havde henholdsvis 3 og 4 køer, der græssede „*paa Østerleden, som kaldes*

Kohaven“. Ligeledes oplyses det, at han i 1646 har faaet 10 rdr. for indkvartering. I 1649 har han mærkeligt nok stillet pant for forfalden bådsmandsskat. — At Hans Schütte har haft arbejder af den almindeligste art, ses af, at han får 30 rdr. for

„di tuinde soelschiffuer som sider paa St. Hans Kirche, hand haffuer farffuet och and stroegen“.⁹

Hans Schütte havde som før nævnt to gårde. Den ene lå i Vestergade, den anden i Nedergade, og han boede selv i Vestergadegården. Det kan med stor sandsynlighed siges, at denne gård må have været nr. 61, der senere sammen med nr. 63 blev revet ned for at give plads for Kongensgades gennembrud til Vestergade.¹⁰ Jeg finder frem til dette resultat ad følgende vej:

I skiftet efter Anne Mule¹¹ nævnes hendes gård som

„beliggende i Vestergade Imellem Hans Hebbe tydsk skoelermesters gaard Paa dend ene, och Hans Schutte Mahlers Gaard paa dend anden Side“.

Det fuldstændige mandtal fra 1672¹² har følgende boende som naboer i Vester Quartal: Hans Hebbe, Anne Mule, Niels Gorm (Anne Mules Søn), Daniel Hansen, fattig. I taxeringen af 1662 kan den samme rækkefølge ses, men Niels Gorm bor da hos sin moder, mens Hans Schütte er opført som boende ved siden af. Af dette må man kunne slutte, at Niels Gorm inden 1672 har overtaget Hans Schüttes gård, da Hans Schütte ikke findes i 1672. Og Engelstoft oplyser, at Niels Gorm ejede nr. 61 i Vestergade.

Med hensyn til Hans Schüttes anden gård hentes oplysning i skiftet efter Erik Andersen skræder og hans hustru Lisbeth Pedersdatter.¹⁴ Det hedder her:

„Gaarden, de sl. folck iboede och afdøde liggendis i Neder Gade, sønden for Adelgaden, imellem den Gaard, sl. Erik Jørgensens Arvinger tilhør paa dend østre och Hans Schutte Mahlers Gaard paa dend vestre Side . . .“.

Om Hans Schüttes død savnes enhver oplysning. Hanfattes som nævnt i det fuldstændige mandtal fra 1672, som heller ikke siger noget om mulige pårørende. Muligvis er han død ret kort tid efter den ovenfor omtalte taxering i 1662. Jeg finder dette bekræftet af den kendsgerning, at han fra 1663 og fremefter ikke mere optræder som vurderingsmand i dødsboer, hvad han derimod var adskillige gange før dette år. I et skifte fra 8. oktober 1663 (stiftsskriver Hans Brodersen) er Peder Rasmussen maler vurderingsmand, ganske som senere. At gårdene i Vestergade og Nedergade kaldes „Hans Skutte Malers Gaard“ ogsaa i 1664 (skiftet efter skræderen Erik Andersen) og 1676 (skiftet efter Anne Mule) behøver ikke at betyde andet, end at hans navn stadig var knyttet til gårdene. Han var jo i sin samtid en kendt og agtet mand. Hvis man vil gå ud fra, at han ikke er død, men flyttet fra Odense, hvor skal man så begynde at lede?

Hans Schüttes død i 1662 er ikke udelukket af epitafiernes opførelse af årstal. Epitafierne var ofte malet flere år, før de blev opsat.

Det er en mulighed, som ikke skal lades uomtalt, at Hans Schütte har været gift mere end én Gang. I et skatteregnskab fra 1685¹⁵ findes en vis Claus Skytte, som bor i Vestergade. Han findes igen i 1688, men ikke hverken før eller senere end disse to år. Der *kan* være tale om en søn af Hans Schütte.

Arbejder af Hans Schütte.

Man skal ikke tillægge Hans Schütte alt, hvad man finder af epitafie-malerier fra den tid, i hvilken han virkede. Der var nemlig foruden ham adskillige andre malere i virksomhed. Jeg har i diverse protokoller fundet 7—8 malere, af hvilke tre kaldtes „Contrafeyere“. Selv med de faste holdepunkter i Hans Schüttes signerede malerier vil vi have vanskeligt ved med sikkerhed at henføre andre billeder til ham. Indre kriterier ved flere billeder taler dog for, at de kan skyldes Schütte.

Thieme & Becker: Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler XXX, pag. 313, anfører følgende værker af Hans Schütte:

Vor Frue kirke i Århus, epitafium, provst Christian Nielsen Friis (dateret 1668),

Bogense kirke, epitafium, præst til St. Knuds kirke i Odense Niels Jensen (dateret 1647),

Lyø kirke, epitafium, præsten Søren Jensen (død 1680),

Nørre Åby kirke, epitafium, præsten Alexander Christensen Sønderborg (død 1660),

Nyborg kirke, epitafium, rådmand Jacob Lercke (dateret 1656) (afbildet i afhandlingen om Anders Mortensen, side 204),

Odense St. Knuds kirke, epitafium, rådmand Jørgen Mortensen (død 1651),

Odense St. Knuds kirke, epitafium, borgmester Hans Nielsen Chulnbrunn (død 1651).

Hertil føjer Thorlacius Ussing¹⁶ to epitafier i Fåborg kirke, nemlig borgmester Jørgen Pedersen (dateret 1676) og præsten Henrik Mortensen (død 1658).

For egen regning vil jeg tilføje, at Hans Schütte utvivlsomt også har malet den nadverscene, som tidligere har siddet i Anders Mortensens store altertavle i St. Knuds kirke (se min afhandling om Anders Mortensen). Billedets mulige signatur kan ikke ses, er måske malet over. Men ved en sammenligning mellem dette billede og de andre billeder af Hans Schütte, af hans signatur markeret som hans værker, kan man temmelig sikkert slutte, at han må have malet denne nadverscene. Dette store billede kendetegner ham yderligere som en udmærket maler.

Af de nævnte værker er følgende sikre Hans Schütte-arbejder:

Christian Nielsen Friis' epitafium i Århus, som på maleriet bærer signaturen „*Hans Schütte Ping (sit)*“ (sic!). Desuden på en kar-

Maleriet paa Alexander Christensen Sønderborgs epitafum i Nr. Aby kirke

touche under den højre søjle bogstaverne „HSP (eller F)“, sammenlyngede og meget kunstfærdige. Hans Schütte har altså malet både maleriet og træværket.

Søren Jensens epitafium i Lyø kirke er signeret „*Hns Schute*“.

Alexander Christensen Sønderborgs epitafium i Nr. Åby kirke er signeret „*Hans Schüte 1650*“.

Jacob Lerckes epitafium i Nyborg kirke er signeret „*H. Schütte F (ecit)*“.

Med Hensyn til Hans Nielsen Chulensbrunns epitafium er det måske et fingerpeg, at der i skiftet efter ham findes en post under „bortskyldig Gæld“, lydende: „Hans Maller . . . 24 Rdr.“.¹⁷

Hans Schütte har meget ofte som forlæg for sine malerier brugt Rubens-kompositioner, men spejlvendte. Det skyldes, at han har brugt kobberstik at male efter, og de fleste af datidens kobberstikkere stak deres plader ved direkte overføring, så at gengivelsen blev spejlvendt. Datidens malere har sikkert alle haft mange kobberstik at male efter. I boet efter Odense-maleren Christian Hansen Buchling, der er samtidig med Schütte, står opført: „5 Bøger med Kaaber stycker saa och en Deel Kaaber støcker“.

Foruden at være en fremragende epitafiemaler og en stor maler med en meget personlig gengivelse af kobberstik var Hans Schütte en udmærket stafferer. Det ses af altertavlen i Sorø kirke, som han har malet i 1656.¹⁸

I 1653 fik Hans Schütte overdraget en opgave af særlig karakter. Kong Frederik III havde bestemt sig for at lade lave gibsbuster af alle konger af det oldenborgske hus og havde indkaldt en tysk billedhugger til at udføre busterne. Imidlertid fandtes ingen billeder af kongerne Hans og Kristian II, og gennem Otte Krag udtrykte majestæten derfor ønske om at låne billederne fra Graabrødre kirke (paa Claus Bergs altertavle). Man vilde „*siden forschaffe (dem) lige goede hen igen*“, som Otte Krag skrev i sit brev til Henning Walkendorf den 19. november 1652. Det var jo imidlertid ikke så ligetil at pille

de to figurer ud af altertavlen, og Walkendorf overdrog derfor Hans Schütte at tegne de to kongers portrætter af, og for dette arbejde fik han den 8. december 1653 12 rdr.¹⁹ Hans Schüttes underskrift på kvitteringen er „*Hans Schüttt maller Egenhand*“, men det tredje „t“ ser ud, som om det er overskrevet med et „e“, hvad der jo er meget rimeligt.

De tegninger, Hans Schütte afleverede, kendes ikke mere. Heller ikke vides det med sikkerhed, hvem den kunstner var, som skulde have lavet kongebusterne. Måske har det været valloneren Francois Dusart, som tidligere havde udført arbejder for kong Christian IV. Han boede på den tid, der her er tale om, i Berlin, hvor han arbejdede for den store kurfyrste, og det menes, at han har modelleret den buste af Frederik III, som senere fik plads over kastelsporten. Helt sikkert kan man ikke sige, at det var ham, Frederik III havde indkaldt, da han ikke figurerer i rentekamrets udbetalinger eller i de lensregnskaber, som kunde tænkes at have besørget udbetalingerne. Men desværre er der nogle huller i regnskaberne netop for årene 1652—54.

Busten af Frederik III over Kastelsporten er tilsyneladende alt, hvad der kom ud af vor første enevoldskonges beslutning om at sætte sig selv og sine oldenborgske fædre et storladent minde.

Literatur: Thieme & Becker: Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler XXX, pag. 313. — Ph. Weilbach: Nyt dansk Kunstner Lexicon (1897), pag. 366 (har fra Burman Becker fejlagtig H. Schulte), pag. 372 (fra Burman Becker fejlagtig „Ålborg Kirke“ i stedet for Århus Frue kirke). — R. Berg: Frue Kirke i Aarhus (1904), pag. 39. — H. St. Holbech: Odense Bys Historie (1926), pag. 169. — T. Løgstrup: Nyborg Kirke (1923), pag. 44. — Trap: Danmark (1923), IV, pag. 540, 770. — Fra Arkiv og Museum, III, pag. 449, V, pag. 521. — Fynske Aarbøger, I, pag. 96.

*

Kilder: 1) Denne og nærmest følgende oplysninger er hentet fra kommunale skatteregnskaber i landsarkivet i Odense, Pk. 1552—1690. — 2) Kæmnerregnskab 1635—39 (Odense magistrats arkiv, kæmnerregnskaber 1621—39, LA). — 3) Kæmnerregnskaber 1640—1703 (O. M. A., LA). — 4) Fynske byers skatteregnskaber 1626—60 (Rigsarkivet). — 5) Skifteprotokol for Odense købstad, IV, fol. 490 (LA). — 6) Regnskaber over kongelige skatter 1576—1688 (O. M. A., LA). — 7) jfr. 1). — 8) jfr. 3). — 9) Odensegård lens regnskaber 1. maj 1642—1. maj 1643 (Rigsarkivet). — 10) Engelstoft: Odense Byes Historie. — 11) Skifteprotokol for Odense købstad IX, fol. 147 (LA). — 12) jfr. 6). — 13) jfr. 7). — 14) Skifteprotokol for Odense købstad VII, fol. 501 (LA). — 15) jfr. 1). — 16) Fåborg kirkes inventar i Fynske Aarbøger, I (1939—41), pag. 96 ff. — 17) Skifteprotokol for Odense købstad VI, fol. 1 (LA). — 18) Sorø bygningsregnskaber 1653—65, bilag 150 (Rigsarkivet). — 19) Odensegård lens regnskab fra Philippi Jacobi anno 1652 til årsdagen anno 1653 med bilag 4 og 5 (Lensregnskaber. Odensegård len, a. regnskab 1651—61, Rigsarkivet).